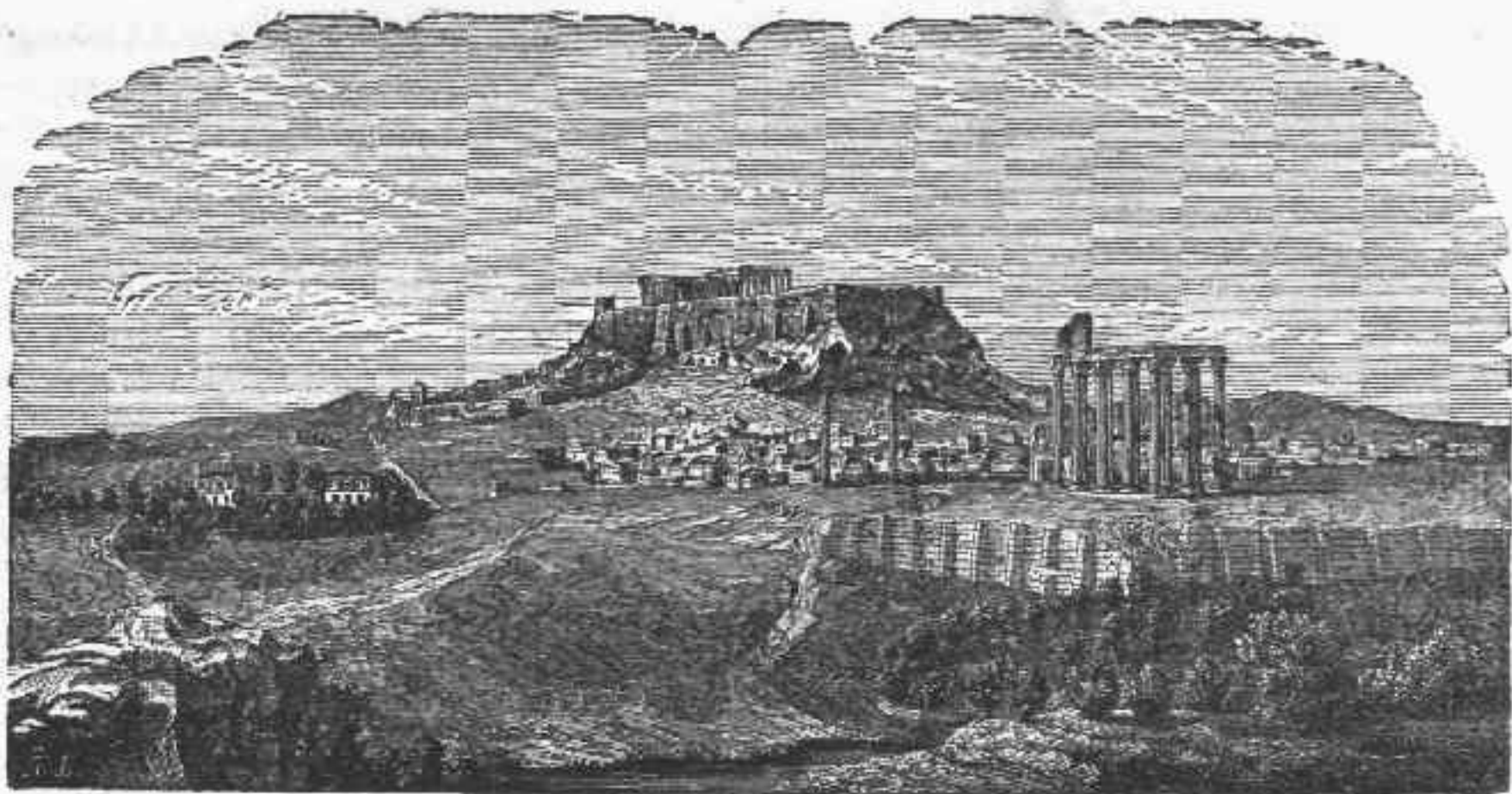

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1869.

ΤΟΜΟΣ Κ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 465.

ΠΕΡΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ.

(Συνέχ. Ἰδε φολλ. 461.)

Τεράστια τῆς μουσικῆς παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν.

Ἐν τοῖς τεραστίοις τοῖς διενεργηθείσι διὰ τῆς μουσικῆς οὐδόλως συγκαταριθμοῦμεν τὸ ὅτι τὰ τῶν Θεῶν τείχη ἐξῆλθον ἐκ τῶν συμφωνιῶν τῆς λύρας τοῦ Ἀμφίονος, οὐδ' ὅτι τὰ θηρία ἐκ τῶν ᾠσμάτων τοῦ Ὀρφέως ἐτιθασσεύοντο, καθ' ὅσον αἱ σημειούμεναι αὐταὶ ἐπινοήσεις δεικνύουσι μόνον τὸν προφανῆ πρὸς τὴν μουσικὴν ἔρωτα τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἥνπερ εἶχον ἔννοιαν περὶ τῆς ἰσχύος τῆς.

Τὰ ρηθησόμενα ἀνάγονται εἰς ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ τὰ γεγονότα προσεπιμαρτυροῦνται ὑπ' ἐμβριθῶν καὶ περιφανῶν Ἑλλήνων συγγραφέων.

Ὀρμητικὴ τις στάσις ἐξεβράγχη ἐν Σπάρτῃ. Τέρπανδρος ὁ ἐνδοξότατος κιθαριστὴς τῶν τότε ἡμερῶν ρίπτεται ἐν τῇ δημοσίᾳ πλατείᾳ καὶ κατορθοὶ διὰ τῶν ᾠσμάτων του νὰ καταπραῦνῃ τὸν λαόν. Ἐν τοῖς καθ' ἑμᾶς χρόνοις δὲν καταπραῦνονται αἱ στάσεις τοιοῦτοτρόπως.

Οἱ Ἀθηναῖοι βεβαρημένοι ἐκ τοῦ πολέμου ὄντες πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐποίουν κατὰ τῶν Μεγαρέων διὰ τὴν

κατοχὴν τῆς Σαλαμῖνος, ἔθεντο νόμον δι' οὗ ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὸ προτείνειν πλέον τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου ταύτης. Ὁ Σόλων ὅστις ἀπεδοκίμαζε τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, προσεποιήθη τὸν παράφρονά, καὶ ἐν τινι τοῦ λαοῦ συνελεύσει ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ δημοσίου κήρυκος, καὶ ἤρξατο ᾄδων ἐλεγίον ἐξ ἑκατὸν στίχων, δι' οὗ προέτρεπε τοὺς συμπολίτας του ἵνα μὴ παραιτηθῶσι κατακτήσεως, δι' ἣν τοσαύτας ὑπέστησαν θυσίας. Οἱ στίχοι του συνεκίνησαν τοσοῦτον τὴν ὁμήγυριν, ὥστε ὁ νόμος παραχρῆμα ἠκυρώθη, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἐθριάμβευσαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Σαλαμῖνα, ἥτις ἔμεινεν ἔκτοτε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των. Ἡ ἱστορία αὕτη ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Πανσανίου, τοῦ Διογένηος Λαερτίου, τοῦ Πολυαίνου καὶ τινῶν ἄλλων.

Νέος τις ὑπὸ τοῦ οἴνου ἐξαφθείς καὶ ἀγανακτῶν, διότι γυνὴ τις τῆς ἡράσθη προὔτιμα ἕτερον ἀντίζηλον, διεγερθεὶς δ' εἰσέτι ὑπὸ τῶν ἥχων, κατὰ τὸ φρύγιον μέλος, εὐθὺς ἠβουλήθη νὰ ρίψῃ πῦρ ἐν τῇ τῆς ἐρωμένης του οἰκίᾳ. Ὁ Πυθαγόρας διαβαίνων κατὰ συγκυρίαν ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ συνέβαινεν ἡ σκηνὴ αὕτη, διέταξε τὴν ἠχοῦσαν τὸν αὐλὸν γυναῖκα, νὰ μεταβῇ πρὸς τὸ Δώρειον μέλος, καὶ νὰ ἤχησιν τὸν σπονδαῖκόν ῥυθμόν, τὸν ἡδὺν καὶ ἁρμονικόν· ἡ τοιαύτη δὲ ἀλλαγὴ ἐπέφερεν ἀκαριαῖον ἀ-

ποτέλεσμα, καὶ ἡ ὁργὴ τοῦ νέου παραχρῆμα κατεπραῦνθη.

Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει παραπλησίαν ταύτης ἱστορίαν. Νέοι τινὲς μεθύοντες καὶ σχεδὸν μανιώδεις καταστάντες ἐκ τινος γυναικὸς ἠχούσης τὸν αὐλὸν καὶ ἐρεθιζούσης αὐτοὺς διὰ τοῦ φρυγίου ῥυθμοῦ, παρεδίδοντο εἰς πᾶν εἶδος παρεκτροπῶν· ἀλλ' ὁ μουσικὸς Δάμων ἐνεργήσας νὰ ἀλλάξῃ ῥυθμὸν, ἐπανεφέρεν αὐτοὺς εἰς τὴν φρόνησιν.

Γνωστὸν τὸ παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον γεγονός περὶ τοῦ μουσικοῦ Ἀντιγένοῦς, ὅστις εἰς συμπόσιόν τι τοσοῦτον καλῶς ἠδυνήθη νὰ διερεθίσῃ τὴν φιλοπόλεμον ὁρμὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὥστε ὁ ἀνδρεὺς ἐκείνος ἀρπάσας τὰ ὅπλα ἠτοιμάζετο νὰ προσβάλῃ τοὺς συνδαιτημένους, ὅτε ὁ μουσικὸς δι' ἄλλου εἶδους μουσικῆς κατεπραῦνεν αὐτὸν παραχρῆμα.

Τὴν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς ὑψηλὴν ἰδέαν τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἕτερον δύναται κρεῖττον νὰ καταδείξῃ, ἢ περίοδός τις τοῦ Πολυβίου περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Κυναίθης ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ὅπως παιδεύσωσι τοὺς κατοίκους διὰ τὴν βαρβαρότητα των. Οὐδὲν ὁμολογουμένως ἥττον ποιητικὸν τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ἱστορικοῦ τούτου, οὐδεὶς δ' ἤθελεν ἀποπειραθῆναι νὰ τὸν κατηγορήσῃ ὅτι ἠθέλησε νὰ δώσῃ ῥωμαντικὸν τινα χρωματισμὸν εἰς τὰ περ' αὐτοῦ ἀναφερόμενα γεγονότα. Συγγραφεὺς σπουδαῖος καὶ ἐμβριθὴς λέγει ἀπλῶς ὅσα οἶδε, περὶ τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰτίων ἅτινα παρήγαγον αὐτά. Κατάλληλον νὰ παρατεθῇ ἐνταῦθα ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος περίοδος. «Ἐπειδὴ δὲ κοινὴ τὸ τῶν Ἀρκάδων ἔθνος ἔχει τινὰ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἐπ' ἀρετῇ φήμην, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐν τοῖς ἥθεσι καὶ βίοις φιλοξενίαν καὶ φιλανθρωπίαν, μάλιστα δὲ διὰ τὴν εἰς τὸ θεῖον εὐσέβειαν, ἃς ἴον βραχὺ διαπορήσας περὶ τῆς Κυναίθης ἀγριότητος· πῶς, ὄντες ὁμολογουμένως Ἀρκάδες, τοσοῦτο κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς διήνεγκαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὠμότητι καὶ παρανομίᾳ; Δοκοῦσι δέ μοι, διότι τὰ καλῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπινενοημένα, καὶ φυσικῶς συντεθεωρημένα περὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀρκαδίαν, ταῦτα δὴ πρῶτοι καὶ μόνοι τῶν Ἀρκάδων ἐγκτελείπον. Μουσικὴν γάρ, τὴν γε ἀληθῶς μουσικὴν, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὀφελὸς ἀσκεῖν, Ἀρκάσι δὲ καὶ ἀναγκαῖον· οὐ γὰρ ἡγήτερον μουσικὴν, ὥς Ἐφορὸς φησιν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ὅλης πραγματείας, οὐδαμῶς ἀρμόζοντα λόγον αὐτῷ ρίψας, ἐπ' ἀπάτῃ καὶ γοητείᾳ παρεισῆχθαι τοῖς ἀνθρώποις· οὐδὲ τοὺς παλαιοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων αὐλὸν καὶ ῥυθμὸν εἰς τὸν πόλεμον ἀντὶ σάλπιγγος εἰκῇ νομιστέον εἰσπαγωγεῖν· οὐδὲ τοὺς πρῶτους Ἀρκάδων εἰς τὴν ὕλην πολιτείαν τὴν μουσικὴν παραλαβεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μὴ μόνον

τριάκοντ' ἐτῶν, κατ' ἀνάγκην σύντροπον ποιεῖν αὐτὴν, τᾶλλα τοῖς βίοις ὄντας ἀσύστηροτάτους (1).

Οἱ ἀντίπαλοι τῶν λογίων, ἐκ προκαταλήψεως ἢ ἐξ ἀμαθείας περὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων μουσικὴν, εὗρον εὐχερέστερον τὸ ἀρνεῖσθαι τὰ ἀναφερόμενα γεγονότα, ἢ ἐξηγεῖν τὴν ἔννοιαν αὐτῶν εἰς τοὺς ἀντιπάλους των· ἀλλ' ἡ ἀρνήσις δὲν εἶναι ἀπάντησις. Οἱ συγγραφεῖς ἐξ ὧν πορίζομεθα τὰ γεγονότα ταῦτα ὠμίλουν τοῖς Ἕλλησι, τοῖς δυναμένοις κρίναι ἀφ' ἐαυτῶν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς των, καὶ πρὸς οὓς ἐπομένως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ ὅπως τὴν ἐννοήσωσι. Νομίζομεν ὅτι ἡ παρατήρησις αὕτη ἰσχύει ὅπως ἀφαιρέσῃ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πάντα δισταγμὸν, καὶ ὅτι ἡ ἀλήθεια τῶν ἐπιτυχῶν ἀποτελεσμάτων παρὰ τῶν Ἑλλήνων μουσικῶν δὲν δύναται νὰ ἀντιπολεμηθῇ ὑπὸ δραστηρίων σοφισμάτων. Ἀντὶ τοῦ εἰσέρχεσθαι εἰς ἀπράγμονα φιλονεικίαν, ζητητέον μᾶλλον εἰς τί συνίστατο ἡ τέχνη αὕτη, ἢ προφανῶς πάνυ διάφορος τῆς παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει, ἧς ἡ ἰσχὺς ἐπὶ τῶν ομάδων ἦν ἴσως ἥττον περιορισμένη.

Τοιαῦται ἔρευναι, ἀληθῶς εἰπεῖν, εἰσὶ πλήρεις δυσχερειῶν τοσοῦτον ἀκνυθῶν καὶ ἀλλοτρίων τοῦ σκοποῦ μας, ὥστε δὲν θέλομεν νὰ ἀφιερῶμεν εἰς ζητήματα ἀπλῶς θεωρητικὰ, ἰδιάζοντα μᾶλλον μουσικῶ ἢ ἀπλῶ ἱστορικῶ. Τούναντίον δίδομεν ἐνταῦθα σύνοψιν τινα τοῦ συστήματος καὶ τῶν μοναδικῶν ἰδιοτήτων τῆς μουσικῆς τῶν Ἑλλήνων.

Μοναδικαὶ ἰδιότητες τῆς Μουσικῆς τῶν Ἑλλήνων.

Διττῶς δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν μουσικὴν παρ' Ἑλλήσι· γενικῶς δηλονότι καὶ εἰδικῶς. Γενικῶς, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ἐκανονίζοντο καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ αἱ τέχναι, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ πράγματα· οὕτως ὥστε τὸ κτίζειν πόλεις, τὸ περιζωνύειν αὐτάς διὰ τειχῶν, τὸ λαλεῖν εἰς τὸν λαόν, τὸ ὑμνολογεῖν τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἄνδρας, τὸ ὀδηγεῖν τοὺς στρατοὺς τῶν μοναρχῶν, τὸ διατιθέναι περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, τὰ πάντα κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἐκανονίζοντο διὰ τῆς μουσικῆς συμφωνίας. Ἡ λύρα ἦν ἡ κανονίζουσα τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, αὕτη ἐδίδαξε τοὺς λαοὺς νὰ ζῶσιν ἄνευ ἀρχηγοῦ ἢ ἡγεμόνος, νὰ διατηρῶσιν ἀμοιβαίαν ὁμόνοιαν, νὰ ἀποδιώκωσι τοὺς τυράννους, νὰ καθιδρύωσι καὶ νὰ διαφυλάττωσι τοὺς νόμους, οὕτως ὥστε, κατὰ τὸ φρόνημα τοῦ Πλάτωνος, ἐκ τῆς εἰς τὴν ἐντέλειάν της διατηρήσεως τῆς μουσικῆς, καὶ τῆς ποικιλίας αὐτῆς ἐξήρτητο ἡ διατήρησις ἢ ἡ πτώσις τοῦ κράτους τῶν δημοκρατιῶν. Ἐντεῦθεν οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐὰν ὁ Ἀ-

(1) Πολύβ. ἱστορ. βιβλ. IV. τόμ. 2. XX.

ριστείδης Κυντιλιανὸς ἐβεβαίωσεν εὐθαρσῶς, ὅτι ἡ μουσικὴ ἐστὶ τέχνη ἐναγκαλίζουσα πᾶσαν ὕλην, πάντα χρόνον, πᾶσαν ἡλικίαν, καθισταμένη εἰς τοὺς νέους, τοὺς παῖδας, καὶ εἰς μᾶλλον προβεβηκότας εἰσέτι, πᾶν ὠφέλιμος καὶ ἀναγκαία.

Θεωρουμένη δὲ μερικῶς ἡ μουσικὴ τῶν Ἑλλήνων ἔχει ὅφ' ἑαυτὴν, ὡς ὑποδεεστέρας, ἔξ' ἑτέρας ἐπιστήμας, δηλ. τὴν Μελοποιεῖν, τὴν Ῥυθμοποιεῖν, τὴν Ποιητικὴν, τὴν Ὀργανικὴν, τὴν ᾠδικὴν καὶ τὴν Ἰσοκριτικὴν· διὸ δεόν νὰ σχηματίσωμεν περὶ αὐτῆς ἰδέαν ἐκτενεστέραν καὶ εὐρυτέραν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, τῆς ἰδιαζόντως περιστελλομένης ἐν τῇ συνθέσει καὶ ἐκτελέσει διὰ τοῦ ᾄσματος καὶ τῆς ἡχῆσεως.

Τούτων προταθέντων, ἀρξώμεθα πραγματευόμενοι περὶ τῆς μελωδίας, εἰς ἣν κατὰ μέγχι μέρος συνίσταται ἡ μουσικὴ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἥτις, κατὰ Πλάτωνα, Ἀριστοτέλην καὶ ἄλλους, δὲν εἶναι ἡ σύνθεσις τῆς δημηγορίας τοῦ ᾄσματος, τουτέστιν ἀρμονίας καὶ ῥυθμοῦ. Ὅπως δὲ χορηγήσωμεν πλήρη καὶ ἐντελὴ γνῶσιν αὐτῶν, θέλομεν διαλάβει ἰδιαιτέρως περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν ῥηθέντων μερῶν τῶν συντιθέντων αὐτὴν, καὶ πρῶτον περὶ τῆς Δημηγορίας.

Ἡ Δημηγορία συνίσταται εἰς τὴν σημασίαν τῶν λόγων, συνδεδεμένων εἰς τι ὠρισμένον μέτρον, ὡς τὸ ᾄσμα εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν φωνῶν καὶ τῶν ὀργάνων, καὶ ὁ ῥυθμὸς εἰς τὸ μέτρον τοῦ χρόνου. Τέσσαρς εἰσὶ τὰ μέρη τῆς δημηγορίας καὶ τῆς ὁμιλίας· ἡ ὕλη περὶ ἧς πρόκειται, ἀναφερομένη εἰς τοὺς θεοὺς ἢ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς ἀμφοτέρους, ἢ εἰς πράγματα τυχεροῦ συμβεβηκότος. Ἡ τάξις, ὑφίσταται εἰς τὴν δέουσαν συνδεδεμένην διάθεσιν καὶ ἔνωσιν τῶν μερῶν τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ ὅλον, ἥτις λέγεται καὶ συμμετρία. Ἡ φράσις, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐκθεσις τοῦ αἰσθημένου διὰ μέσου τῶν λέξεων, οὐχὶ τῶν χυδαίων καὶ κοινῶν, ἀλλ' ὑψηλῶν κατὰ τὸ μέτρον τοῦ αἰσθημένου ὅπερ θέλει τις νὰ ἐκφράσῃ, ὡς καταφαίνεται ἐν τοῖς ἐξοχωτέροις τῶν ποιητῶν. Τὸ μέτρον, ὅπερ συνίσταται εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰς τὴν μακρότητα ἢ βραχύτητα τῶν συλλαβῶν, ἡ διάφορος σύνθεσις καὶ διάθεσις τῶν ὁποίων εἶναι τὸ συνιστῶν τὸν ῥυθμὸν, διότι ὡς λέγει ὁ Suida, τὸ μέτρον καὶ ὁ κανὼν τῶν συλλαβῶν αἵτινες συνιστῶσι τοὺς πόδας, καὶ ὁ ῥυθμὸς εἶναι ὁ τρόπος δι' οὗ διατίθενται αἱ συλλαβαὶ καὶ οἱ πόδες ἐξ ὧν σχηματίζονται οἱ στίχοι.

Ὅποια ἐστὶν ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ῥώμη τοῦ ῥυθμοῦ εἰς τὸ συγκινεῖν τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ ἠδύνειν τὰς αἰσθήσεις μας, οὐ μόνον ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀρχαίων ἱστοριῶν, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος καλῶς σκεπτόμενος τὸ δοκιμάζει ἐν ἑαυτῷ· ἰσχὺς ἥτις γεννᾶται ἐν τῷ ῥυθμῷ, οὐχὶ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν λέξεων, τοῦ ᾄσμα-

τος καὶ τοῦ ἤχου, ἀλλὰ, διότι κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ πολυμαθεστάτου Pusseri, ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσιν εἰκόνες τῆς ὀργῆς καὶ τῆς πραότητος, τῆς ἐνισχύσεως καὶ τῆς μετριοφροσύνης, καὶ παντὸς ἀποβλέποντος τὰς ἀνθρωπίνους κλίσεις (πάθη).

Δεόν ἐν τούτοις πρὶν ἢ προβῶμεν νὰ ὀρίσωμεν γενικῶς τί εἶναι ὁ ῥυθμὸς οὗτος ὅπως ἐντεῦθεν ἀποδείξωμεν ποῶς τις εἰδικῶς εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὁ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς.

Ῥυθμὸς ἐστίν, ἐν γένει διάταξις ποσοτικῶν μερῶν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, καὶ ἐν τῇ τάξει τοῦ ὅλου, καὶ ἐν τοῖς νόμοις προστήκουσάν τινα ἀναλογίαν, δι' ἧς καθίσταται ἕκαστον πρᾶγμα ὠραῖον καὶ εὐάρεστον. Πλεῖστ' ὅσους ἐτέρους ὀρισμοὺς τοῦ ῥυθμοῦ δύναται τις ἰδεῖν παρὰ τοῖς ὑπὸ τοῦ πρεσβύτου Bacchio ἀναφερομένοις συγγραφεῦσιν.

Ὁ ῥυθμὸς συλλαμβάνεται διὰ τῶν τριῶν τούτων αἰσθήσεων, ἀφῆς δηλονότι, ὀψεως, καὶ ἀκοῆς, καὶ διὰ μέσου τούτων εἰσδύει ἐν τῇ ψυχῇ μας, ἥς κινεῖ τὰς κλίσεις.

Εἰς τὴν ἀφὴν καθίσταται ὁ ἱατρικὸς (θεραπευτικὸς) ῥυθμὸς ὀριζόμενος ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ, ἀναλογία τῶν σφιγμῶν, τοῦ πρώτου μετὰ τῶν ἀκολουθῶν, καὶ ὡς ἐξηγεῖ ὁ Ἰωσήφ Στρούτσιος, ἡ ὁμοιότης τῶν μελῶν ἐκείνων τῶν καιρῶν τῶν εὐρισκομένων ἐξ ὑπαμοιβῆς εἰς τὸν σφιγμὸν, ἢ ἡ παραβολή, ἢ ἡ ἀναλογία τοῦ χρόνου τῆς διαστολῆς μετὰ τοῦ χρόνου τῆς συστολῆς, ὅπως ἡ ἀναλογία ὑπάρχει ἢ εἰς τὴν ταχύτητα ἢ εἰς τὴν βραδύτητα τῆς διαστολῆς καὶ συστολῆς. Εἰς τὴν ὅψιν ὑπάγεται ὁ ῥυθμὸς τῆς ὀρχήσεως, λαμβάνων διαφόρους ὀνομασίας ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν κινήματων καὶ τῶν μέτρων τῶν ὀρίζεται δε, κίνησις σύνθετος καὶ πολυάριθμος δι' ἧς μιμεῖται πρᾶγμα τι ἢ πρόσωπον, ἄδουσα ἢ σιωπῶσα· οὕτω δ' ὀριζόμενος ὁ ῥυθμὸς τῆς ὀρχήσεως, περιλαμβάνει τὴν διαίρεσιν αὐτῆς ταύτης τῆς ὀρχήσεως εἰς ἄφωνον καὶ φωνητικὴν.

Διάφορα εἰσὶ τὰ εἶδη τῆς ὀρχήσεως, ὡς βλέπομεν, κατὰ τὸν Λουκιανόν, ὅστις, ὡς μᾶς δηλοποιεῖ ὁ Burette, εἶναι ὁ μόνος συγγραφεὺς παρ' Ἑλλήσιν, ὁ γράψας διεξοδικῶς καὶ λεπτομερῶς· ταῦτα δ' εἰσὶν ὁ Κορδακισμὸς, ἡ Σεῖσις, καὶ ἡ Ἑμμέλεια, ἐπινοηθέντα καὶ διὰ τοιούτων ὀνομάτων προσδιορισθέντα ὑπὸ τῶν Σατύρων τοῦ Βάκχου. Ἡ Ἑμμέλεια ἐστὶν εἰδὸς τι τραγικῆς ὀρχήσεως, πλήρης εὐπρεπείας καὶ κομψότητος, τοσοῦτον ἐξυμνηθὲν καὶ συσταινόμενον ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ πολλῶν ἄλλων. Ἡ Σεῖσις, ὀρχησις οὕτω κληθεῖσα ἐκ τῆς σείσεως ἢ τοῦ τιναγμοῦ τοῦ σώματος διενεργουμένου ὑπὸ τῶν σατύρων διὰ συνεχῶν γελωτοποιῶν κινήματων. Ὁ Κορδακισμὸς, ὀρχησις ἀκόλαστος χρωμένη ἐν ταῖς κωμω-

δίαις παρ' ατόμων εξημμένων ὑπὸ τοῦ οἴνου, καὶ κατὰ τὸν ἀθληκὰς ἐστερημένη ἀξιοπρεπείας, ἀγροῦκος καὶ γελοιώδης, ἐν ᾗ αἰσχροῦς ἐνήργουν οἱ νεφροὶ καὶ ἡ σπονδυλικὴ στήλη. Ἐκαστον τῶν ἀνωειρημένων τούτων εἰδῶν εἶχε διάφορα ὑφ' ἑαυτὸ εἶδη. Αἱ ἐρχήσεις συνωδεύοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπὸ τοῦ ἔσματος, τῆς ἠχήσεως, τῶν αὐλῶν, τῶν κιθαρῶν καὶ ἄλλων ὀργάνων. Μεγάλη ἦν ἡ σπουδὴ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ τέχνῃ τῆς ἐρχήσεως, οὐχὶ τόσον διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ θεάτρου, ὅσον διὰ τὸ καλῶς συντιθέναι καὶ διευθύνειν τοὺς σχηματισμοὺς τοῦ σώματος εἰς οἷον δῆποτε πράξιν, ἐπὶ πᾶσι δὲ ὅπως τελειοποιῶσι τὴν τέχνην τοῦ χειρονομεῖν τὴν ὑπ' αὐτῶν καλουμένην *χειρωνίαν*, διὸ καὶ κατέβαλον πᾶσαν προσοχὴν ἵνα οἱ νέοι διδάσκωνται ταύτην ὅπως συνεθίζωνται εἰς τὸ κανονίζειν τοὺς σχηματισμοὺς τοῦ σώματος τῶν με εὐπρέπειαν καὶ κομψότητα.

Εἰς τὴν ὀρχησιν πρὸςδὲ συγκατατάσσεται καὶ ἡ τέχνη τῶν μίμων καὶ παντομίμων. Μίμοι ἐκαλοῦντο οἱ διὰ χειρονομιῶν, σχημάτων ἀπρεπῶν καὶ ἀκολάστων, χωρὶς νὰ ὁμιλῶσι, μιμούμενοι πράγματα καὶ γεγονότα αἰσχροῦ, οὕτω καλούμενα ὑπὸ τοῦ μίμου, ὅστις κατὰ τὸν Διομήδην, ἀναφερόμενον παρὰ τοῦ Βουσίου, δὲν ἦτον ἄλλο τι ἢ μίμησις ταυτότροπος προσομοίων πραγμάτων. Παντομίμοι δὲ, ὡς αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα δεικνύει, ἦσαν οἱ μιμούμενοι ἀδιαφόρως πᾶσας τὰς πράξεις, οὐ μόνον τὰς μεμπτάς τῶν φαυλοτέρων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὰς περιφανεστέρους τῶν ἀρχηγῶν, τῶν ἡρώων καὶ τέλος τῶν θεῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπραττον τοῦτο χωρὶς νὰ ἀνοίγῃσι τὸ στόμα, καὶ διὰ μόνων τῶν χειρονομιῶν, δι' ὧν ὅμως τοσοῦτον ζωηρῶς ἐπαρουσίαζον τὰ πράγματα, ὥστε μύλις θὰ ἐξεφράζοντο οὕτω διὰ τοῦ λόγου, διὸ καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ μέρος τοῦτο τῆς μουσικῆς ἐκλήθη βωδόν.

ὑπὸ τὸν ὀρθαλμὸν προσέτι ὑποπίπτει καὶ ὁ ῥυθμὸς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, συνιστάμενος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν μελῶν τῆς οἰκοδομῆς, οὕτως ὥστε τὸ ὕψος τῆς νὰ ἀνταποκρίνηται μετὰ τοῦ πλάτους, καὶ τὸ πλάτος μετὰ τοῦ μήκους, καὶ τελευταῖον ὅλα τὰ μέρη νὰ ἔχῃσι τὴν προσήκουσαν ἀναλογίαν ὑφ' ἧς εἴτα γεννᾶται ἡ ὠραία καὶ εὐάρεστος πρόσοψις τῶν ἔργων καλουμένη εὐρυθμία. Τέλος εἰς τὴν αὐτὴν αἰσθησιν τῆς δράσεως ὑπάγεται ὁ ῥυθμὸς τοῦ ὀρολογίου, ὅστις τοσοῦτον μᾶλλον ἐντελὴς ἔσεται, ὅσο μᾶλλον κανονικὴ ἡ κίνησις του.

Τρεῖς εἶδη ῥυθμοῦ τῇ ἀκοῇ ὑποπίπτουσι, τὸ *δημηγορικόν*, *δελονότι*, τὸ *ποιητικόν*, καὶ τὸ *μουσικόν*. ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δέδοται τῷ ἀνθρώπῳ ἡ φωνὴ καὶ ἡ γλῶσσα, ὅπως ἤθελε δυνήθῃ συγκοινωνῶν τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις νὰ ἐκφράσῃ τὰς συλλήψεις τῆς ψυχῆς του διὰ μέσου τῶν λόγων. Αὗται σχηματί-

ζονται ὑπὸ γραμμάτων καὶ συλλαβῶν συνηνωμένων, καὶ ἐξ αὐτῶν σχηματίζεται ἡ ὁμιλία. Ἡ διάφορος ἔνωσις καὶ διάταξις τῶν συλλαβῶν σχηματίζει τὸν ῥυθμὸν, ὑφ' οὗ παράγεται ἡχὸς τις εὐάρεστος τῷ ὠτὶ, ἐξ οὗ καὶ προέρχεται ὅτι παρεκτός τῆς δυνάμεως τῆς ὁμιλίας, συγκινεῖ καὶ ἠδύνει διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ εὐρισκομένου ἠχώδους. Ἐντεῦθεν, ὡς λέγει ὁ Φάβιος Κυντιλιανὸς, πᾶσα συναρμογὴ, μέτρον, καὶ ἔνωσις φωνῶν συντίθενται ἢ ἐξ ἀριθμῶν (οἵτινες εἰσὶν ὁ ῥυθμὸς), ἢ ἐκ τοῦ μέτρου καίτοι δὲ ἀμφοτέρωσιν σύγκεινται ἐκ ποδῶν, ὑπάρχει οὐδὲν ἥσον μεταξὺ τῶν ἡ διαφορὰ αὕτη, ὅτι ὁ ῥυθμὸς συνίσταται ἐκ διαλείμματος χρόνου, καὶ τὸ μέτρον ἐκ τάξεως· τὸ πρῶτον ἄρα ἀνήκει εἰς τὸ ποσόν, καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὸ ποιόν. Τούτου προϋποτεθέντος, ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὸν ἀριθμὸν, ἢ δημηγορικὸν ῥυθμὸν, οὗ τινος τὸν ὅρισμὸν δίδωσιν ἡμῶν ὁ *Jovita Rapicio* ἐξαχθέντα ἐκ τοῦ Κικέρωνος. *Εἶναι τρόπος δημηγορίας*, λέγει ὁ περικλεῆς συγγραφεὺς, *γεννώμενος ὑπὸ μεμιγμένων καὶ συγκεχυμένων ποδῶν, καὶ ὑπὸ προσήκοντος λόγου, ἢ ἀταλογίας τῶν χρόνων ἐξ ὧν συντίθενται*. Διὸ λέγει αὐτὸς οὗτος ὁ Κικέρων ὅτι ὁ ποιητὴς πολὺ προσεγγίζει μετὰ τοῦ ῥήτορος, ὅτι εἶναι εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἔτι μᾶλλον συνδεδεμένος, ἀλλὰ μετὰ πλείονος ἐλευθερίας καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς λέξεις, εἰς δὲ τὰ πολλὰ εἶδη τοῦ κοσμεῖν σύντροφος τούτου καὶ σχεδὸν ὅμοιος. Οὐδὲν ἦττον ὅμως ὁ ῥητορικὸς ἀριθμὸς εἶναι διάφορος τοῦ ποιητικοῦ κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ὁ ποιητικὸς πανταχοῦ ἐπιφυλάσσεται, ὁ ῥητορικὸς ἔλασσον μεταχειρίζεται ἐν τῷ μέσῳ, πλείω ἐν τῇ ἀρχῇ, κυρίως δὲ ἐν τῷ τέλει. Ὁ ποιητικὸς εἶναι σταθερὸς, καὶ ὅμοιος ἐν ἑαυτῷ. Ὁ ῥητορικὸς προσήκει νὰ ᾖ ποικίλος καὶ ἀνόμοιος· καθ' ὅσον γνωσθείσης τῆς ὁμοιότητός του, γεννᾷ ἀηδίαν καὶ περιφρόνησιν, διακόπτεται δὲ πᾶσαν πίστιν πρὸς τὴν δημηγορίαν.

Ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ ῥυθμοῦ μεταβαίνομεν εἰς τὸν ποιητικόν· πρὶν τούτου ὅμως νομίζομεν νὰ μὴ ᾖ ἀπο σκοποῦ τὸ διερευνῆσαι πῶς ἐγεννήθη ἡ ποίησις, ἧς τινος ὁ ῥυθμὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ. Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, ἐπιδιώκοντες τὰ πρὸς ζωάρκειαν, ἐπσχολήθησαν ἐν τῇ ποιμενικῇ ἢ γεωργικῇ τέχνῃ. Διὸ ἀγόμενοι ὑπὸ φυσικοῦ τινος ἐνστίκτου, καὶ κινούμενοι ὑπὸ τοῦ ἔσματος τῶν πτηνῶν, ἢ ὑπὸ τοῦ συριγμοῦ τῶν δένδρων, ὅπως ἀνακουφίζονται ἀπὸ τὸν κόπον τῆς γεωργικῆς ἐργασίας, καὶ ἀποφεύγῃσι τὴν ἐκ τῆς ὀκνηρίας τοῦ νέμειν τὰς ἀγέλας, προσερχομένην ἀηδίαν, ἤρχισαν νὰ ἐκφράζωσι τοὺς ἀναφυσμένους ἔρωτας τῶν νεανιῶν, ἢ νὰ ὑμνῶσι τοὺς θεοὺς τῶν, ἢ νὰ αἰτῶνται παρ' αὐτῶν ἀφθονίαν τῆς συγκομιδῆς, καὶ εὐεξίαν τῶν θρεμμάτων τῶν, ἢ νὰ πανηγυρίζωσι τὰς πράξεις τῶν προγόνων τῶν συνέβη δὲ ὥστε νὰ προ-

φέρωσι λόγους τινὰς ἐντονώτερον τοῦ συνήθους, ἐκφράζοντας τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ ἔσματος, εἶτα δὲ διὰ τοῦ ἤχου μικρῶν καλάμων. Ἐντεῦθεν δὲ παρατηροῦντες ὅτι εἰς τοιοῦτους λόγους συλλαβαί τινες ἐπροφέροντο μετὰ μείζονος ἰσχύος, καὶ ἕτεραι μεθ' ἥττονος καὶ μετὰ μείζονος ταχύτητος, καὶ ὅτι ἀριθμός τις ἐξ αὐτῶν μάλλον ἑτέρου παρήγαγεν εὐάρεστόν τινα καὶ ἡδονικὸν ἤχον εἰς τὸ οὖς, ἤρχισαν νὰ προσέχωσιν εἰς αὐτάς καὶ βαθμυθὸν νὰ τὰς τακτοποιῶσι, καὶ νὰ τὰς διατάσσωσιν ὅτε μὲν οὕτως ὅτε δ' ἄλλως· ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐφθασαν νὰ σχηματίσωσι τοὺς πόδας καὶ τὴν ποιικιλίαν τῶν ἀλληλοδιαδόχως. Οἱ στίχοι συνωδεύοντο εἶτα, χρόνου προϊόντος, τῇ ἐκλογῇ τῶν γραμμάτων, τῶν λόγων, τῶν αἰσθημάτων, τῶν φράσεων, καὶ τῶν μύθων, καὶ οὕτω καθιδρύθη ἡ ποιητικὴ τέχνη. Διάφοροι εἰσὶν αἱ γινώμαι ὑπὸ τίνος καὶ ποῦ παρ' Ἑλλήσιν ἐφευρέθη ἡ ποιητικὴ. Οὐδὲν ἥττον πιθανώτατον, κατὰ τὸν Δονάτον, ὅτι τὸ Βουκολικὸν ποίημα μεταξὺ πάντων τῶν λοιπῶν, ἐστὶ τὸ πρῶτον ἐπινοηθὲν κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἔζων ποιμενικὴν ζωὴν.

(Ἐπεται τὸ τέλος.)

ΤΟΥΤΑΙ.

ΔΡΑΜΑ Εἰς ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ Εἰς ΠΕΖΟΝ ΛΟΓΟΝ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλ. 463.)

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἡ αὐτὴ σκηνογραφία.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΚΑΜΠΡ, ἔπειτα ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

ΚΑΜΠΡ,

(εἰσερχόμενος ἐκ τοῦ βάθους, ἀποβάλλει τὸν πῖλόν του, καὶ, ἐπιστρέφων πρὸς τὴν θύραν, φωνεῖ).

Αὐγουστε ! . . .

(Κάθηται πρὸ τῆς τραπέζης καὶ προπαρασκευάζεται νὰ γράψῃ).

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Κύριε !

ΚΑΜΠΡ

(παραδίδων αὐτῷ τὸ ἐπανωφόριόν του).

Ἰπαγε νὰ εἴπῃς νὰ ζεύξωσι τὴν μικρὰν ἄμαξαν ἐντὸς εἴκοσι λεπτῶν τῆς ὥρας. . . Δὲν δύναμαι πλέον νὰ ὑπάρχω πεζός . . . ἡ βροχὴ κατερρύπανε τὰς ὁδοὺς. . . Θὰ ἀναχωρήσω διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τῆς τετάρτης καὶ ἡμισείας.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Πολὺ καλὰ, κύριε. . . Κύριε, μήπως κατελήφθητε ὑπὸ τῆς θυέλλης ;

ΚΑΜΠΡ.

Ναί. Ἦμην εἰς τὴν ἑπαυλιν εὐτυχῶς. Ἐπρεπε νὰ μείνω ἐκεῖ. . . Ἡ Κυρία δὲν ἐπανήλθε ;

(Κάθηται πρὸ τῆς πρὸς ἀριστερὰ τραπέζης, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ ἀναγκαία ὕλη πρὸς γράψιν.)

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Ὁχι, Κύριε.

ΚΑΜΠΡ.

Εἰπέ μοι. . . Ἡ Φραγκίσκα ἐπέστρεψεν ;

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Ἐκ τῆς σκιάδος τῶν Πτελεῶν ; . . Ναί, κύριε, πρὸ πολλοῦ.

ΚΑΜΠΡ (ἀρχόμενος νὰ γράψῃ).

Εἰπέ εἰς αὐτὴν νὰ ἐτοιμασθῇ ν' ἀναχωρήσῃ ἐντὸς ὀλίγου. ἔχω καὶ ἄλλην ἐντολὴν νὰ τῇ ἀναθέσω.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Πολὺ καλὰ, κύριε.

ΚΑΜΠΡ.

Μοὶ φαίνεται ὅτι ἀκούω ἵππους . . . ἰδὲ λοιπόν.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ (πλησιάζων εἰς τὸ παράθυρον.)

Ναί, κύριε· ἡ κυρία εἰσέρχεται.

ΚΑΜΠΡ.

Ὁ Κ. Τουρζὺ δὲν εἶναι μετ' αὐτῆς ;

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Ἰδοὺ αὐτὸς, κύριε.

ΚΑΜΠΡ.

Ἰπαγε, Αὐγουστε. Προειδοποίησον τὴν Φραγκίσκαν. Θὰ τῇ παραδώσω τὴν ἐπιστολήν μου ὅταν θ' ἀναχωρήσω.

(Ὁ Αὐγουστος ἐξέρχεται.)

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΤΟΥΡΖΥ, ΚΑΜΠΡ.

(Ὁ Τουρζὺ μένει ἑκθαμβὸς παρατηρῶν τὸν Κάμπρ.)

ΚΑΜΠΡ

(χωρὶς νὰ στραφῇ ὀπίσω, τείνων αὐτῷ τὴν χεῖρα).

Καλὴν ἡμέραν.

ΤΟΥΡΖΥ

(χωρὶς νὰ ἐγγίσῃ τὴν χεῖρα τοῦ Κάμπρ).

Δὲν ἀνεχώρησες ;

ΚΑΜΠΡ.

Ἀδύνατον. Ἦμην ἔτοιμος, ἀλλ' ἡ θυέλλα μὲ ἐμπόδισε. Διὰ τί δὲν λαμβάνεις τὴν χεῖρά μου ;

ΤΟΥΡΖΥ.

Τὴν χεῖρά σου ; . . συγγνώμην . . . δὲν ἔβλεπον.

ΚΑΜΠΡ (γράφων πάντοτε).

Ἐβλεπες πολὺ καλῶς. . . Ἀλλὰ θὰ ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα μετ' ὀλίγον. (Σιγή. — Τὸ ὥχρον πρόσωπον τοῦ Τουρζὺ μαρτυρεῖ ἀνήσυχον ἀδελαιότητα.) Ὁ κατακλυσμός αὐτὸς δὲν σὰς κατέλαβεν, ἐλπίζω.

ΤΟΥΡΖΥ.

Ὁχι· εἰσῆλθομεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φύλακος ἐφ' ὃσον ἔδρεχε.